

60 ÖNCESİ VE SONRASI ÜÇ KEMALLERDE HUKUK VE ADALET KAVRAMLARININ İŞLENİŞİ

Nisan GÖRGÜLÜ*

Özet:

Yazarların romanları her ne kadar kurgu gibi görünse de romanlar yazıldıkları dönemlerin birer yansımasıdır. Bu çalışmanın amacı üç farklı yazarın (Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir) aynı döneme ait romanlarındaki hukuk ve adalet kavramlarının işlenişindeki benzerlik ve farklılıkları yazıldıkları dönemin adalet anlayışı çerçevesinde yorumlamaktır. Üç Kemallerin romanlarındaki hukuk ve adalet anlayışı konusunda yazarların 60 öncesi ve sonrasında yazmış oldukları birer roman seçilerek karşılaştırılmıştır. Böylece 1961 anayasasının getirdiği adalet ve hukuk anlayışı farklı yazarların gözünden incelenmiş; hem de aynı yazarın 60 öncesi ve sonrası adalet anlayışında bir değişiklik olup olmadığını inceleme şansı olmuştur.. 1960 öncesi için Yaşar Kemal- Teneke (1955), Orhan Kemal-Dünya Evi(1958), Kemal Tahir-Yedi Çınar Yaylası(1958) seçilen romanlardır. 1960 sonrası dönem için ise Yaşar Kemal- Yer Demir Gök Bakır (1963), Orhan Kemal-Gurbet Kuşları (1962), Kemal Tahir- Bozkırdaki Çekirdek (1962) romanları seçilmiştir. Ayrıca çalışma seçilen bu eserlerle sınırlı kalmayıp yazarların diğer romanlarından da faydalanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üç Kemaller, adalet, anayasa, Üç Kemallerin eserlerinde hukuk, 60 öncesi ve sonrası roman

---

* İ.D. Bilkent Üniversitesi, İktisadi, idari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü 4. sınıf öğrencisi

GİRİŞ

Yazarların romanları her ne kadar kurgu gibi görünse de romanlar yazdıkları dönemlerin birer yansımasıdır. Bu çalışmada Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'in hukuk ve adalet kavramlarını işleyiş tarzlarında farklılıkların olup olmadığını incelemek için aynı dönemlerde yazmış oldukları eserler seçilmiş ve romanlarındaki adalet kavramlarının işlenişindeki benzerlik ve farklılıkları yazdıkları dönemin adalet anlayışı çerçevesinde yorumlanmıştır. 1950-1970 dönemi üç yazarında hayatta olduğu ve hemen hemen aynı tarihlerde eserlerini yayımladıkları dönem olması açısından ele alınmıştır. Bu dönemler arasında 1961 anayasası olması eserlerdeki adalet kavramının yalnızca farklı yazarların gözünden değil; aynı zamanda anayasanın da etkisi ile aynı yazarın adalet anlayışında farklılık olup olmaması açısından da incelenmesine olanak sunmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde edebiyat ve hukuk arasındaki ilişkiye yer verilmiş ve edebiyatın hukukun daha iyi anlaşılmasına yaptığı katkı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde yazarların eserlerindeki hukuk ve adalet anlayışı ve bu kavramların işlenişinin 1961 anayasası ile değişikliğe uğrayıp uğramadığı tartışılmış, üçüncü bölümde ise yazarların eserlerinin karşılaştırmasına yer verilmiştir.

I. EDEBİYAT VE HUKUK İLİŞKİSİ

Edebiyat nasıl ki kültürün bir parçası ise hukuk da sosyal normların kaynağıdır ve edebiyat gibi bir milletin kültürünü temsil eder (Villez, 2011:210). Hukuk da edebiyat gibi kültürün bir parçası olduğu için toplumun gelenek ve göreneklerinden beslenir. Bu nedenle hukuk ve edebiyat arasında sıkı bir ilişki vardır.

Edebiyat olmaksızın sisteme olan güvenilirlik ve hukuku eleştirebilme hakkı yalnızca hukukçular ile sınırlı kalır. Bu nedenle edebiyatın hukuku görünür kıldığı ve kamu tarafından daha kolay anlaşılabilir olacak geniş bir çerçeveye oturttuğu söylenebilir. Örneğin, bir kanun değişikliğini gazeteden veya televizyondan öğrenebiliriz. Fakat bu çok sınırlı bir çerçevede olur. Gazete ve televizyon değişikliğin ne boyutta etkili olacağı üzerine düşünme ve fikir üretme fırsatı vermez. Oysaki çoğu roman kurgu

olmasına karşın olayları çok geniş bir çerçevede ve farklı bakış açılarıyla ele aldığı için halkın ufkunu genişletirken hukuktan da haberdar olmalarını sağlar. Böylece edebiyat, kamunun hukuk alanına girmesine zemin hazırlar(Villez, 2011:210-213). Örneğin bu çalışmanın da konusu olan üç Kemaller'in romanlarında dönemlerinin hukuk anlayışının sıradan insanların başına gelen olaylar doğrultusunda yansıtıldığı görülür. Bu nedenle bu romanlar her ne kadar kurgu olsalar da okuyucunun uygulamadaki hukuku daha iyi anlamasına ve çok boyutlu düşünmesine yardımcı olur.

Romanlarda gerçek dünya kurgusal bir çerçevede anlatılır. Duygu ve düşünceler roman kahramanları yolu ile topluma iletilir ve toplumu aydınlatır. Kişi romanı okurken kendini hikaye ile bağdaştırır, bir hukukçu gibi karar vermek zorunda kalmadan romanı okur . Ayrıca romanların kanunların şekillenmesine de katkı sağladığı söylenebilir (Villez, 2011:214). 1960 öncesi döneme bakıldığında özellikle Yaşar Kemal'in romanlarında toprak ağası ve topraksız köylü teması işlenmiştir. 1924 anayasasında yer almayan “topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiyi topraklandırma” konusu dönemin en büyük sıkıntılarında biridir (www.tbmm.gov.tr/anaysa24.htm). 1924 anayasasında yer almayan bu konuya 1961 anayasasının 37 ve 38. Maddelerinde yer verilmiştir (www.tbmm.gov.tr/anaysa61.htm). Bu nedenle edebiyatın kanunların şekillenmesine yardımcı olduğu ve kanun koyucudan daha etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Hukuk ve edebiyat birbirleri ile bağlantılı iki disiplindir. Hukukun anlaşılır olması yazıldığı dilin edebi olmasına bağlıdır. Bir noktalama işaretindeki değişiklik bile yasaların farklı anlaşılması, yorumlanması ve uygulamaya konmasına neden olabilir. Bu nedenle kanun koyucuların dil hakimiyetinin de güçlü olması gerekmektedir.

Edebiyat ve hukuk arasında çift yönlü bir etkileşim vardır. Dönemin hukuk ve adalet anlayışı edebiyatçılara kaynak oluştururken edebiyatçıların olayları işleyiş tarzları da kanun koyuculara yol gösterebilir.

II. ÜÇ KEMALLER'İN ROMANLARINDA HUKUK VE ADALET ANLAYIŞI

A) Yaşar Kemal Romanlarında Hukuk ve Adalet Anlayışı

Geçtiğimiz günlerde Ermenistan'dan adalet ve insan onuruna bağlılık nişanı alan Yaşar Kemal, romanlarında hukuk ve adalet kavramlarını derinlemesine işlemiştir (“Yaşar Kemal’e Ermenistan’dan adalet ve insan onuruna bağlılık nişanı”, 2013). Yaşar Kemal romanlarında genellikle toplumun kırsal kesimini ele almış ve kırsalda yaşayan halkın cahilliklerinden kaynaklanan acizliklerini anlatmıştır.

1961 anayasasından önce yazdığı Teneke (1955) ve Orta Direk (1960) romanları köyde yaşayan, kanunların kendilerine tanıdığı haklardan habersiz köylülerin başından geçenleri anlatmaktadır. Teneke’deki hukuk ve adalet anlayışı kanunlardan bağımsız olarak gücü elinde bulunduranların insafına kalmıştır. Öyle ki devlet adamları bile bu bölgelerdeki zorbalardan dolayı görevlerini yerine getirememektedirler. Görev aşkı ile işe başlayan kaymakam yere göğe sığdırılmazken, uygulamaları ilçenin önde gelenlerinin çıkarlarına ters düştüğünde en acımasız şekilde iftiraya uğrayıp görev yerini terk etmek durumunda bırakılmıştır.

Köyün temel geçim kaynağı olan çeltik tarlaları mevzuata uygun olarak ekilmediği için köyde sıtma hastalığına sebep olmuştur. Çeltik tarlalarının ıslah edilmesi için çaba gösteren kaymakam derebeyi olarak suçlanmış, uygun ekim sonucu ekim yapılan alanın daralmasından kaynaklı gelirleri azalan ve kendilerini o dönemin partilisi olarak gösteren toprak ağaları kaymakamın başka bir yere sürülmesine neden olmuşlardır.

Köyün ileri gelenlerinden Murtaza Ağa'nın kaymakamı köyden sürdürmek için iktidar partisi yetkilisi ile yaptığı görüşmedeki “Ağzıma ne geldiyse dedim. Bizim partimiz var olsun dedim...Galemin ucunu ağzına sogdu, düşündü. Yazdı, yazdı...Sonra gözlerini bana dikti, gözlerimin içine beni yiyecekmiş gibi bir zaman

baktı. ‘Pekeyi, Murtaza Beyefendi’, dedi, anladım işi. İcabına bakarım onun. Ben de eline sarıldım onun, taşakkur ederim pašam”, dedim (Y.Kemal, 2006: 75) ifadesi iktidar yanlısı olmanın gücünü gösteren bir anektot olarak verilebilir.

Orta Direk romanında da muhtar demek kanun demektir. Köylüler muhtara karşı birleşme şansları olsa da yine de muhtarın gücünden korkarak bundan vazgeçerler. Muhtar dönemin Demokrat partisine sığınarak kendisine karşı gelmek isteyen köylüye her seferinde şu cümleleri sarf eder : ‘demirgırası olmayan yerde, söz birliği olmayan yerde hiçbir dirlik düzenlik olamaz arkadaşlar. Ve de hiçbir zaman milletin beli doğrulamaz. Bir işte demirgırası olacak ki belimiz doğrulacak...Hepiniz hükümet nazarında cunhalı düşersiniz...Muhtara karşı koymak, ve de bir köyün büyüğüne ve de köy kuruluna...’(Kemal, 2012: 56).

Gerek Teneke gerekse Orta Direk romanlarında toprak ağalarının güçlü olduğu görülmektedir. Bu ağalar gerektiğinde devletin atadığı memurları çıkarları doğrultusunda kullanmakta, kullanamadıklarını ise tehdit, rüşvet ve iftira ile başka yerlere gönderebilmektedirler.

Yer Demir Gök Bakır (Dağın Öte Yüzü II) (1963), 61 anayasasından sonra yazılmıştır. Kanun koyucu yine köy muhtarı olsa da 60’tan sonra muhtara körü körüne inanan köylü biraz daha uyanmakta ve çekingen de olsa itirazını dile getirmektedir. Fakat köylüler haklarını savunmada birlik olmadıkları için bu itirazları yetersiz kalmakta ve sorunlarına çözüm bulamamaktadırlar. Buna örnek olarak roman kahramanlarından köylü Uzun Ali’nin kendisine destek vermeyen köylülere isyanı verilebilir. Uzun Ali isyanını şu şekilde dile getirmiştir :‘Bu köylü var ya, bu köylünün anasını avradını, çoluğunu çömleğini... Anladın mı uzun ali Kardaş! Ben bu köylü için turnağımı kesip de atmam...Bu köylü benim dediğimi yapsaydı da ...bu haller başına gelmezdi... Bundan böyle ben bu köyün hiçbir işine karışmam’(Kemal, 2012:140).

Muhtar köylü kızı üçüncü eşi olarak alıyor. Köylü itaat ediyor. Bu da kırsal kesimdeki ekonomik sorunların yanında sosyal sorunların da olduğunu göstergesidir. Ayrıca eşkıyaların köyde kimse yokken hırsızlık yapmak istememesi ve bunu prensip sayması da herkesin hukuk anlayışının farklı olduğunu göstergesidir.

B) Orhan Kemal Romanlarında Hukuk ve Adalet Anlayışı

Toplumsal gerçekçi yazarlarımızdan Orhan Kemal, romanlarında genel olarak toplumun alt kesiminin yaşam kavgasını, işçi sınıfının çalışma koşullarını ve sınıflar arasındaki zıtlık ve çelişkileri işlemiştir.

Bu çalışmada yer alan Dünya Evi (1958) romanında ana kahraman, devlet düzenine isyan ettiği için Lübnan'a kaçan bir babanın oğludur. Girdiği işte babasının düzene karşı gelişi her fırsatta yüzüne vurulmaktadır. Çalıştığı fabrikada diğer işçilerle aynı işi yapmasına rağmen en düşük ücreti almaktadır. Çok zor durumda olmasına karşın "...haysiyetim var, namusum var, şerefim var. Bilhassa vicdanım var"(O.Kemal, 1999:211) diyerek rüşvet kabul etmez. Buna karşılık kendisine verilen yanıt "Bütün bunlarla bankaya git bakalım. Beş kuruş alabiliyor musun? (Kemal, 1999:211) dur. Bunun sonucunda kahramanımız işinden ayrılarak çaresizlik içinde hastalık riski fazla olduğundan çoğunluğun tercih etmediği çeltik tarlasında iş aramayı düşünür.

Ayrıca romanda kırsal kesimde işçiler haklarından habersiz ağa ve muhtarların otoritesi altında ezilirken İstanbullu işçilerin haklarını daha iyi savundukları anlatılır. Bu durum genç kadının "...İstanbul, diye içini çekti. Canım İstanbul!... Bir ara İstanbul'dan vakti ile fabrikadan getirilen İstanbullu işçiler yerli işçiler kadar zavallı değillerdi. Memurdan filan korktukları pek yoktu. Haklarını savunurlar, boş zamanlarında da beyler, hanımlar gibi giyinir gezerlerdi" (O.Kemal, 1999: 216) sözleri ile ifade edilir.

Romanda dikkati çeken diğeri bir nokta ise evde doğum yapmanın hastaneye tercih edilmesi ve hastaneden daha pahalı olmasıdır. Hastanede doğan çocukların karıştığı görüşü yaygın olduğundan hastanede doğum yapmak benimsenmemiştir.

Gurbet Kuşları'nda (1962) dönemin İstanbul'u taşı toprağı altın olarak bilinir. Her gün trenle Kurtalan'dan ve Orta Anadolu'dan İstanbul'a işçi taşınır. Bu da İstanbul'daki insanlar arasında sınıf farkını iyice ortaya çıkarır. Gelen işçilere İstanbullular tarafından lakaplar takılmakta, alay edilmektedir. 'Giyimli, kuşamlı olmak, parti kimliği göstermek iktidar kazandırıyor.' (O.Kemal, 2002:56). Öyle ki roman karakterlerinden varlıklı genç kadın nüfuzunu göstermek için "polisleri kenara çeker ve mantosunun cebinden maroken kaplı kimliğini çıkararak gösterir...Polisler selam durdular: Emredersiniz efendim", derler (O. Kemal, 2002:56). Bu da hükümet taraftarlarının gücünü gösteren bir örnektir.

Ayrıca İstanbul'da hükümet tarafından istimlak edilen topraklar halkta kaygı uyandırmaktadır. Fakat cahil halk karşısında başbakan her şeyin en doğrusunu bilendir ve Atatürk'ten sonraki en büyük Türk olarak görülmektedir (O.Kemal,2002:50).Bu nedenle hükümet yetkililerinin sözü her yerde geçerli olmaktadır.

Devlette bir takım işlerin görülmesi için rüşvet gerekmektedir. Bakanların da rüşvetten pay aldıkları iddiaları mevcuttur.. Bu denli yozlaşmış bir ortamda devletin tek sığınağı din istismarı yapmak ve halkı baskı altına alarak korkutmaktır. Radyolarda tüm gün mevlüt ve Kur'an okutulmasının gerekliliğı savunulmakta Türkiye'ye Türkiye açısından ama batı gözü ile baktıkları için batıda eğitimi alanlar imansız ve dinsiz olarak görülmektedir (O.Kemal, 2002:133).

Orhan Kemal'in yazmış olduğu romanların genel özelliğı belirtildiğı üzere halkın ezilen sınıfının sorunları üzerinde durulmasıdır. Dünya Evi ve Gurbet Kuşları romanlarında ezilen sınıf cahil halk ve işçi sınıfıdır. 1924 anayasasında 92,93 ve 94. maddelerde sadece memurlar ile ilgili hükümler yer almıştır. 1961 anayasasında ise

tüm çalışanlar ile ilgili hükümler; çalışma ve sözleşme hürriyeti, iktisadi ve sosyal hayatın düzeni, çalışma şartları, dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sendika kurma hakkı ve toplu sözleşme ve grev hakkı başlıkları altında 40-47. maddelerde yer almıştır¹. Bu bağlamda Orhan Kemal'in söz edilen iki romanının yazıldığı dönemin toplum yapısını yansıttığı ve işçilerin sorunlarının toplum tarafından daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayarak kalıcı çözümler üretilmesine destek verdiği söylenebilir.

C) Kemal Tahir Romanlarında Hukuk ve Adalet Anlayışı

Orhan Kemal gibi toplumsal gerçekçi bir yazar olan Kemal Tahir romanlarında genellikle hapisane yaşamı, Kurtuluş savaşı, köy yaşamı ve eşkıya hikayelerini anlatmıştır. Yedi Çınar Yaylası (1958) Çorum Bölgesi insanlarını anlatan roman üçlemesinin ilk kitabıdır. Yazıldığı dönemin toplumsal yapısına uygun olarak değişen mülkiyet ilişkilerini, toprak ağalığı düzenini ve eşkıyalık hareketlerini anlatır.

Bozkırdaki Çekirdek (1962) romanı ise Köy Enstitüleri'nin tepeden inme bir yaklaşımla kurulduğunu savunarak eleştirel bakış açısı ile yazılmıştır. Gerek öğretmenlerin köy ağaları ile olumlu ilişkiler kuramamaları ve gerekse okuldaki uygulamaların halkın sosyal yapısına ters düşmesi yüzünden çıkan çatışmalar ele alınmıştır. Bu çatışmalar özellikle köyün zengini Zeynel Ağa ve esrar satarak zenginleşen Kara Dervişle olur. Olay Kara Derviş'in Enstitücülerin su borularını kendi esrar tarlasından geçtiği için tahrip etmesi ile devam eder. Yazara göre Köy

---

¹ www.tbmm.gov.tr/anayasa24.htm, www.tbmm.gov.tr/anayasa61.htm, 1924 ve 1961 anayasaları arasındaki temel farklılıklar için bkn: İki Anayasa(Bülent Tanör, 1994) ve Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa? (Tülay Özüerman, 1992)

Enstitüleri'nin halkın talebi doğrultusunda değil de idarenin talimatına göre açılmış olması, toplumun bunu sindirememesine neden olmuştur. Köy Enstitüleri'nde karşılaşılan sorunlar ve kapatılma nedenleri incelendiğinde romandaki anlayışın yazıldığı dönemki toplumun düşünce yapısını yansıttığı söylenebilir.

III. ÜÇ KEMALLER'İN ROMANLARINDA HUKUK VE ADALET ANLAYIŞININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'in seçilen romanları incelendiği zaman yazıldıkları dönemin hukuk ve adalet anlayışını yansıttıkları, toplumun genel sorunlarına ışık tuttıkları ve bu sorunları derinlemesine inceledikleri görülmüştür. Roman kahramanlarının sorunları ve hikayeleri benzerdir. Romanlardaki kahramanlar yazarların kendi hayatlarından izler taşımakta ve çoğunlukla kırsal kesimdeki insanlardan oluşmaktadır.

Orhan Kemal'in romanlarında çoğunlukla fabrika işçileri ve memurların sorunları ve yaşam koşulları, elde edemedikleri haklar ve haklarını ararlarken karşılaştıkları zorluklar üzerinde durulmuştur. Çoğunluğun aksine rüşvet almayı reddeden ve düzene ayak uydurmayan memurlar iftiraya uğrayıp işlerinden ayrılmak veya tayin olmak zorunda kalmışlardır. Yaşar Kemal romanlarında ise toprak ağalığı ile köylü ilişkisi işlenmiştir. Ağaların kendi güçlerini devlet otoritesinin yansması olarak görmesi ve kendilerine direnmeye çalışan köylüyü sindirmesi üzerinde durulmuştur. Orhan Kemal romanlarında olduğu gibi Yaşar Kemal romanlarında da haksızlığa başkaldırmak isteyenler azınlıkta kaldığı için zarar görmüştür. Eşkıya zulmü, güçlünün zayıf olanı ezmesi Kemal Tahir romanlarının da ana temasını oluşturmuştur. Fakat Kemal Tahir özellikle 1960'tan sonra Osmanlı tarihi ve toplum yapısına yöneldiği ve doğu-batı çatışmasını işlediği için 1950-1970 döneminin toplumsal sorunları seçilen romanlar üzerinde net olarak görülmemektedir. Yalnızca Orhan Kemal ve Yaşar Kemal

romanlarındaki karakterlerin karşılaştıkları sorunlar göz önüne alındığında Kemal Tahir'in romanlarındaki karakterlerin sorunları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

SONUÇ

1960 öncesi romanlarda yaygın olarak toplumun ezilen cahil sınıfı anlatılmıştır. Kanunların kendilerine tanıdığı haktan habersiz insanların ezilmesi, birlik olup baş kaldıramama ve sindirilme özellikle kırsal kesimdeki halkın genel sorunudur. Bu nedenle romanlarda konu edinilen hak ve adalet kavramları güçlülerin ve iktidar taraftarlarının elindedir. 1961 anayasasından sonra yazılan romanlara bakıldığında da adalet anlayışında farklılık olmadığı görülmüştür. Buradan iki sonuç ortaya çıkabilir. Birincisi anayasal değişikliklerin olması adalet kavramını birdenbire değiştirmez. Bu çalışmada da üç Kemaller'in eserlerini karşılaştırmak için 1950-1970 dönemi seçilmiştir. 60 dönemi sonrası için seçilen romanlar 1961 anayasasından kısa bir süre sonra yayımlandıklarından her ne kadar bazı haklarda iyileştirmeler olsa da bunu romanlardan saptamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle kanunlardaki değişikliklerin kısa vadede değil uzun vadede etkili olduğu söylenebilir. İkincisi sonuç ise edebiyatçılar topluma ders vermek için geçmişteki toplumsal sorunları gündeme taşımaya devam etmişlerdir. Kaldı ki seçilen romanlarda tartışılan sorunlar 1982 anayasasından sonra da varlığını sürdürmüş ve özellikle toprak reformu ve işçi hakları ile bazı sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Bu nedenle sorunların çözüme kavuşmasında önemli olan kanunların değil zihniyetin değişmesidir denebilir.

Öte yandan edebiyatın, giriş bölümünde açıklandığı üzere, halk üzerinde kanun koyuculardan daha etkili olduğu varsayımından hareketle Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve dönemin diğer yazarlarının romanlarında derinlemesine işlenen işçi-işveren ve toprak ağası-köylü sorunlarının 1961 anayasasının hazırlanmasında dikkate alınmış olabileceği de düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Kemal, Y. (2006). *Teneke*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2012). *Orta Direk-Dağın Öte Yüzü 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2012). *Yer Demir Gök Bakır-Dağın Öte Yüzü 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, O. (1999). *Dünya Evi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Kemal, O.(2002). *Gurbet Kuşları*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Özüerman, T.(1992). *Türkiye İçin Nasıl Bir Anayasa?* İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Tahir, K. (2012). *Bozkırdaki Çekirdek*. İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (1974). *Yedi Çınar Yaylası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa*. İstanbul: Beta Basım.
- Yaşar Kemal'e Ermenistan'dan adalet ve insan onuruna bağlılık nişanı. (2013,4 Eylül), t24.com.tr/haber/yasar-kemal-ermenistandan-adalet-ve-insan-onuruna-baglilic-nisani/238724.
- Vilez, B.(2011).Law and Literature: A Conjunction Revisited. Law and Humanities. 5(1), 209-219
- 1924 anayasası. www.tbmm.gov.tr/anaysa24.htm
- 1961 Anayasası. www.tbmm.gov.tr/anaysa61.htm